

SHAXS TARAQQIYOTINING HARAKATLANUVCHI KUCHLARI.

Xolmurotova Shoxista Mirzalieвна

*Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika va Ijtimoiy gumanitar fanlar
fakulteti katta o'qituvchi*

Choriyeva Sabina Soatmurod qizi

psixologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada shaxs taraqqiyotining fundamental asoslari, uning rivojlanishiga turtki bo'luvchi ichki va tashqi ziddiyatlar hamda harakatlanuvchi kuchlar tahlil qilinadi. Shaxs kamoloti faqatgina biologik omillarga bog'liq bo'lmay, ijtimoiy muhit va ta'lim-tarbiya jarayonidagi faoliyatning mahsuli ekanligi ilmiy asoslab berilgan. Maqolada irsiyat, muhit va tarbiya o'rtasidagi dialektik aloqadorlik hamda shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishlari yoritilgan.

Abstract. This article analyzes the fundamental basis of personality development, the internal and external contradictions that stimulate its development, and the driving forces. It is scientifically grounded that the perfection of a person depends not only on biological factors but is the product of the social environment and activities in the educational process. The article highlights the dialectical relationship between heredity, environment, and education, as well as the individual's aspirations for self-development.

Kalit so'zlar: Shaxs, taraqqiyot, harakatlanuvchi kuchlar, ziddiyat, irsiyat, ijtimoiy muhit, tarbiya, faoliyat, ehtiyoj, motivatsiya.

Key words: Personality, development, driving forces, contradiction, heredity, social environment, education, activity, need, motivation.

Kirish. Insonning shaxs sifatida shakllanishi juda murakkab, ko'p qirrali va uzluksiz davom etadigan jarayondir. Shaxs taraqqiyoti tushunchasi ostida insonning ham jismoniy, ham psixik jihatdan miqdor va sifat o'zgarishlari tushuniladi. Psixologiya va pedagogika fanlari shaxs rivojlanishining asosi nima degan savolga javob izlar ekan, eng avvalo, uning harakatlanuvchi kuchlariga to'xtalib o'tadi. Har qanday rivojlanishning negizida dialektik qonuniyatlarga ko'ra ziddiyatlar yotadi. Shaxsning rivojlanishini ta'minlovchi asosiy ichki ziddiyat bu – shaxsning paydo bo'lgan yangi ehtiyojlari bilan ularni qondirishning mavjud darajasi va imkoniyatlari o'rtasidagi qarama-qarshilikdir. Masalan, bola yoki o'smirda atrof-olamni anglash, jamiyatda o'z o'rnini topish kabi yangi ijtimoiy ehtiyojlar tug'iladi, biroq uning bilimlari va tajribasi bunga yetarli bo'lmasligi mumkin. Mana shu nomutanosiblik uni o'qishga, o'rganishga va yangi ko'nikmalarni egallashga undaydi, ya'ni rivojlanish uchun kuch beradi. Shaxs taraqqiyotiga ta'sir etuvchi omillarni uchta asosiy guruhga bo'lish mumkin: irsiyat, muhit va tarbiya. Irsiyat shaxsning biologik asosi bo'lib, u insonga tabiatan berilgan imkoniyatlarni ifodalaydi. Biroq, biologik omilning o'zi shaxsni shakllantira olmaydi. Ijtimoiy muhit, ya'ni

inson yashayotgan jamiyat, oila va do'stlar davrasi shaxsga bevosita ta'sir o'tkazib, uning qadriyatlarini va dunyoqarashini boyitadi. Tarbiya esa bu jarayonda yo'naltiruvchi va boshqaruvchi vazifasini bajaradi. Tarbiya orqali inson o'zidagi irsiy moyilliklarni to'g'ri rivojlantirishi yoki ijtimoiy muhitning salbiy ta'sirlaridan himoyalaniishi mumkin. Shaxs rivojlanishining eng muhim sharti esa faoliyatdir. Inson o'yin, o'qish va mehnat jarayonida ishtirok etmas ekan, unda hech qanday o'sish kuzatilmaydi. Faoliyat davomida shaxsning qobiliyatlarini namoyon bo'ladi, xarakteri shakllanadi va irodasi mustahkamlanadi. Zamonaviy davrda shaxs taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchlari qatoriga o'z-o'zini anglash va o'z-o'zini tarbiyalash ham kiritiladi. Agar inson o'zining kuchli va kuchsiz tomonlarini tahlil qila olsa, o'z oldiga aniq maqsadlar qo'ya bilsa va unga erishish uchun ichki motivatsiyaga ega bo'lsa, taraqqiyot jarayoni jadallashadi. Demak, shaxs taraqqiyoti bu faqat tashqi ta'sirlar natijasi emas, balki insonning o'z ichki dunyosidagi ehtiyojlar kurashi va tashqi olam bilan muloqotining mahsulidir. Barkamol avlodni shakllantirish uchun nafaqat bilim berish, balki ularda mustaqil rivojlanishga bo'lgan ehtiyojni uyg'otish muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, shaxs rivojlanishining harakatlantiruvchi kuchlari bu ehtiyojlar, intilishlar, ijtimoiy talablar va shaxsiy faollikning o'zaro dialektik birligidir. Ushbu jarayonda tarbiya va ta'lim jarayonining tizimliliigi shaxsning har tomonlama yetuk inson bo'lib yetishishini kafolatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziyev E.G. "Umumiy psixologiya". Toshkent, 2010.
2. Davletshin M.G. "Zamonaviy maktab psixologiyasi". Toshkent, 1999.
3. Nishonova Z.T. "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya". Toshkent, 2014.
4. Karimova V.M. "Ijtimoiy psixologiya". Toshkent, 2012.
5. Vygotsky L.S. "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes". Harvard University Press, 1978.
6. Холмуротова, Ш. М. (2022). АЁЛЛАР ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОРИНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ ДИАГНОСТИКАСИ. *Science and innovation*, 1(В3), 129-133.
7. Холмуротова, Ш. М. (2022). АЁЛЛАРДА ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОР ХУСУСИЯТЛАРИ ПСИХОПРОФИЛАКТИКАСИДА ДИНИЙ БИЛИМЛАРНИ ҚЎЛЛАШ. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(6), 286-294.
8. Холмуротова, Ш. М. (2021). ЗНАЧЕНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ ЛИЧНОСТИ В ДУХОВНОМ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ. *European science*, (3 (59)), 60-63.
9. Холмуротова, Ш. М., & Алмардонова, Г. Т. Қ. (2022). ҚИЗЛАРНИ МУСТАҚИЛ ОИЛАВИЙ ҲАЁТГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ШАКЛ, МЕТОД ВА ВОСИТАЛАРИ. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(11), 375-383.
10. Холмуротова, S., & Adilova, S. (2022). ERIK BERNNING TRANZAKSION TANHLILIDAN TUZILMAVIY TAXLIL. *Science and innovation*, 1(В8),

11. Мирзалиевна, Х. Ш. . (2023). МУҚАДДАС МАНБАЛАРДА АЁЛ ЎРНИНИНГ ПСИХОЛИГИК ШАРҲИ. *ТА'ЛИМ ВА RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(3), 85–88.

12. Mirzaliyevna, X. S. (2025). ESHITISHIDA YOKI KO 'RISHIDA NUQSONI BO 'LGAN BOLALAR BILAN ISHLASHDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR. *KONFERENSIYA*, 1(1), 97-103.

13. Kholmurotova, S. M. (2025, November). THE MANIFESTATION OF DEVIANT AND DELINQUENT BEHAVIOR IN THE INTERACTION BETWEEN THE SOCIAL ENVIRONMENT AND THE INDIVIDUAL. In *International Conference on Advance Education* (Vol. 1, No. 5, pp. 74-79).

14. Kholmurotova, S. M. (2025, November). THE MANIFESTATION OF DEVIANT AND DELINQUENT BEHAVIOR IN THE INTERACTION BETWEEN THE SOCIAL ENVIRONMENT AND THE INDIVIDUAL. In *International Conference on Advance Education* (Vol. 1, No. 5, pp. 74-79).

15. Kholmurotova, S. M., & qizi Murtazova, F. A. (2025, December). HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGY. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ, ИССЛЕДОВАНИЙ И ИННОВАЦИЙ* (Vol. 1, No. 3, pp. 35-41).

16. Kholmurotova, S. M., & qizi Murtazova, F. A. (2025, December). HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGY. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ, ИССЛЕДОВАНИЙ И ИННОВАЦИЙ* (Vol. 1, No. 3, pp. 35-41).

17. Kholmurotova, S. M., & Komilova, M. (2025). THE ROLE OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE FORMATION OF DELINQUE BEHAVIOR. *Modern Scientific Research*, 3(11), 54-58.

18. Kholmurotova, S. (2024). THEORETICAL ANALYSIS OF THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DELINQUENT BEHAVIOR. *Академические исследования в современной науке*, 3(35), 183-185.

19. Mirzaliyevna, K. S., & Rayhon, I. (2025). PSYCHOLOGICAL PROPERTIES OF MEMORY. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 58(4), 165-169.